

„Nem hajókázható”

Trianonról a családi hagyomány alapján

A trianoni békeszerződés után harminc évvel születtem. Édesapám 11, édesanyám 4 éves volt aláírásának évében. Fiatal koromban olyan távolinak tűnt, pedig éppen annyi volt, mint az 1990-es rendszerváltástól napjainkig eltelt idő. Szülőmegyém, Fejér megye egyike volt a trianoni Magyarországon maradt kevés megyéknek, amelyet nem érintett a területi változás. Megyénk nem veszített területet 1920-ban.

Miután 1972-ben balassagyarmati vő lettem, feleségem szülővárosa, családja révén engem is elért a területi veszteség. Balassagyarmat Ipolyon túli falusias, mezőgazdasági jellegű városrészét, Tótgyarmatot a Csehszlovák Köztársaság kapta meg. Az Ipoly széles árterében feleségem apai nagyapjának rétje, a dombos határrészben szőleje volt. A Csehszlovák Köztársaság idején, a kettős birtokosság keretében megtarthatták, művelhették ottani földjeiket, a termést vámmentesen hozhatták haza. A kettős birtokosság 1945 után megszűnt, a balassagyarmati tulajdonosok többé nem járhattak át földjeiket megművelni, amelyeket a hamarosan magalakuló termelőszövetkezetek felfalhattak. Időközben az eredeti tulajdonosok elhunytak, nagypapa is. A rendszerváltást követően az 1990-es évek első felében egy felvidéki magyar ügyvéd próbálta az örökösök tulajdonjogát rendezni, tudtommal eredménytelenül. Feleségem családját kétszeresen is közelről érintette a területi változás: anyai nagynyja Sátoraljaújhelyről jött férjhez Balassagyarmatra. Felnevelő városának a Ronyván túli részét Csehszlovákiának ítélték, a vasútállomást, a gyárvárost, ahol lány korában a dohánygyárban dolgozott.

A családban gyakran hallottam, hogy az új határok meghúzását előkészítő párizsi tárgyalásokon, 1919-ben a csehek hamisan hajózható folyóként mutatták be a valóságban kis vízhozamú Ipolyt, Ronyvát, hogy elérjék a számukra minél kedvezőbb határ kijelölését. Roszszallóan emlegették, hogy a térségünket nem ismerő győztes antanthatalmakat a cseh tárgyalódelegáció könnyen megvezette. E vélekedéssel szemben Ablonczy Balázs történész *Trianon-legendák* című, 2010-ben megjelent könyvében olvashatjuk: „A beterjesztett – és valóban vitatható tartalmú – cseh memorandumok egyike sem tartalmazott az Ipoly vagy a Ronyva hajózhatóságára vonatkozó állításokat. Méghozzá egyszerűen azért nem, mert a csehszlovák–magyar határt ennél jóval délebbre képzelték el.” Terveik szerint Balassagyarmat, Sárospatak, Sátoraljaújhely is a csehszlovák állam részét képezte volna. Balassagyarmatról, az Ipoly-völgyi vasútvonal községe

Fürdő gyerekek a „hajózható” Ronyvában, kutyájuk feje Magyarországon, farka Csehszlovákiában van (A Revíziós Liga francia nyelvű albumából, 1928)

geiből Vizi Zsigmond főhadnagy egysége és a gyarmati vasutasok verték ki a megszálló cseh csapatokat. Ezért lett Balassagyarmat „a legbátrabb város”, „civitas fortissima”.

Edvard Beneš külügyminiszter a csehszlovák békedelegáció vezetőjeként lehetőséget kapott arra, hogy 1919. február 5-én a párizsi békekonferencia Legfelső Tanácsa előtt ismertesse a csehszlovák területi igényeket. Hatására létrehozták a Franciaország, Olaszország, az USA és a Brit Birodalom képviselőiből álló Csehszlovák Bizottságot, amely 1919 márciusában hét alkalommal ülésezett, és döntött Csehszlovákia határainról, ezen belül a szlovák–magyar határ kérdésében is. Többé-kevésbé a maival egyező vonalon jelölte ki a határt, Magyarország képviselőinek távollétében.

A Balassagyarmaton, családunkban elevenen élő legendát a hajózható folyóvá hazudott új határfolyókról a magyar területi revíziós irodalom, a sajtó terjesztette az 1920-as évek végétől. Mindez 1938 után, az első bécsi döntést követően felerősödött, még jobban terjedt. Utóbbi emlékét is őrizte a családi legendárium. A sátorlajújhelyi származású nagymama férje festőmesterként a Magyar Államépítészeti Hivaltól is kapott megrendeléseket. Vele készítették el az első bécsi döntés eredményeként Magyarországhoz visszatért települések magyar nyelvű helységnevtábláit. Műhelyükben nagymama örömmel olvasta az elkészült táblákat: Fülek, Losonc, Ipolyság is visszatér! A festőműhelybe kíváncsian betérő barátok, ismerősök, szomszédok a rádió, az újságok döntésről szóló híreinek valóságtartalmát a saját szemükkel akarták megerősíteni. Apósomat az érettségi vizsga évében érte a területi gyarapodás. Sógorával, Havay István amatőr fotóssal 1939 nyarán átmentek az Ipoly-hí-

don, önkioldóval fényképet készítettek: egy gabonátábla szélén állnak, a gyönyörű kalászos gabona a vállukig ér.

Az Ipoly hajózhatósága a balassagyarmati gyerekeket is foglalkoztatta. Ha ez felmerült, azonnal, kötelességszerűen rávágta: „Papírhajókkal!” Amikor az Ipolyban a Kiskatlannál fürödtek, indítottak is papírhajókat lefelé.

Gyakran forogtam, használok országleírásainkat, így Magda Pál *Magyar országnak és a' határőrző katonaság vidékeinek leg újabb statisztikai és geográfiai leírása* című, 1818-ban Pesten kiadott művét is. Az Ipolyról megtudjuk belőle: „Az Ipoly (Eipel) ered Nógrád vármegyének éjszak napkeleti szegeletében; meg futván az említett és Hont vármegyét, Esztergomtól félmérföldnyi messzeségre a' Dunába száll. Nem hajókázható.” Magda Pál könyve 1832-ben Lipcsében németül is megjelent.

Az útleírások, útirajzok is kedvenc olvasmányaim, köztük Édes János *Utazás a' Magyarhon' szebb vidékein* című cikksorozata a *Társalkodó* 1839. évi számaiban. Édes János zsarnói (Abaúj-Torna m.) református „lelkiőr” (lelkész) barátjával együtt beutazta Magyarországot: jártak a Felvidéken, az Ipoly völgyében, Balassagyarmaton, de Székesfehérváron és Csóron is, hiszen édesapja korábban 9 esztendőn át csóri lelkész volt. Úti

Havay István (balról) és Demeter János az első bécsi döntéssel visszatért területen Balassagyarmaton, az Ipoly északi oldalán
(Havay István felvétele, 1939; Demeter Zsófia fényképalbumából)

beszámolójában a felvidéki folyók rendezetlenségére is kitért, az Ipollyal kezdte, a Ronyvát nem említette: „*Alig van folyó, mely több csavargást ’s így áradásokat is okozna, mint ez; – völgyein sok jó széna terem, melléke a’ juhtartásnak fölötte kedvező. Ha elgondolom, mennyi folyóvíz van hazánkban, minőkön más országokban széltére kereskednek, nem lehet nem ohajtanom: hogy azok rendes csatornákra vétessenek; a’ közlekedés általuk milly könnyüvé tétetnék így! Felső Magyarországból elkezdve Ungh megyéitől, majd minden négy-mérföldre egyegy illy folyam lehetne hajókázhatóvá. – Latorcza, Bodrog, Hernád, Boldva, Sajó, Rima, Ipoly, Garan, Nyitra, mellyek közül a’ legkisebb is rendes mederbe véve, nagyobb lenne a’ sárréti csatornánál, mellyen pedig dereglyéket is láttam járni.*” Székesfehérvár és Sárbogárd között láthatta a Beszédes József mérnök tervei alapján szabályozott Sárvizet, a Nádor-csatornát. Nem kis büszkeséggel írt róla: „*Miután e’ posványság a’ környék nagy költségével ugyan, de már most nem kisebb hasznával is, lecsapoltatott, nádasai ’s bozótjai kiégettettek... Most két partján nagyterjedelmű rétek zöldelnek. Napidíjas mérnökök vannak rendelve, kik ez ásott medernek, mellyen bivalok által huzatott dereglyéken föl ’s alá fát ’s követ hordanak, gondját viselik, ’s ha sáncza romolnék, igazítottatják; malmokat reá építeni nem szabad. Medrében a’ víz 3, néhol 4 lábnyi mély, a’ víz’ színe 6, kétoldalrul magasra hányt partival pedig 12 öl széles...*” A megregulázott Sárvíz jó példa lehetne a felvidéki folyók szabályozásához, hajókázhatóvá tételéhez. Ami itt a Mezőföld nagy uradalmai, például a nagylángi Zichy-uradalom támogatásával, költségén megvalósult, az a Felvidéken sokkal nehezebben, megkésve indult.

Lukács László

HÍREK

Romániában ünnepnap lett a trianoni évforduló. Klaus Johannis román államfő kihirdette azt a törvényt, amely „*a trianoni szerződés napjává*” nyilvánítja június 4-ét Romániában. A jogszabály szerint ezen a napon a történelmi esemény jelentőségét népszerűsítő rendezvényeket tartanak, amihez az állami és helyi hatóságok logisztikai vagy költségvetési támogatást nyújthatnak. A trianoni szerződés jelentőségét tudatosító tudományos, oktatási, kulturális rendezvényekről a román közszolgálati médianak is be kell számolnia. A kormánynak és a helyi hatóságoknak gondoskodniuk kell arról, hogy június 4-én kitűzzék a köztereken Románia nemzeti lobogóját. A tervezet képviselőházi vitája során Kelemen Hunor, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) elnöke úgy értékelte: teljesen haszontalan, a román többség hatalmát fitogtató és ekképp büntudatáról árulkodó törvényről van szó. Ami száz évvel ezelőtt történt, az a román nemzetnek érthetően nagy örömet szerez, a magyar nemzet és a romániai magyarok számára óriási veszteség, és ezt a tényt a román parlament által hozott Trianon-törvény sem tudja megváltoztatni – mutatott rá az RMDSZ elnöke. (MTI, 2020. nov. 18.)